Zima András

Újrahangolódások, régi fogalmak, új kontextusok

Magyarországi zsidó sajtódiskurzusok 1945-1948 között

Habilitációs értekezés tézisei

Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem

Budapest

2025

Tézisek

1. A zsidó lapok kényszerrel használták a neoantiszemitizmus kifejezést, nem találtak érdemi különbségeket a soát megelőző antiszemita események és az 1945 utániak között.
2. A holokausztot követően a megmaradt és új neológ elit töretlen bizalma többségi magyar nemzetben és ragaszkodása környezetéhez eltűnt, nem törekedtek a korábbi állapotok visszaállítására.
3 A Szentföld iránti végidőkre vonatkoztatott misztikus vágyakozást konkrét kivándorlási igény váltotta fel.
4 A vészkorszakot követően az új irányzati lapok mögött álló szerkesztői elitek az új politikai realitáshoz alkalmazkodtak.
5 Annak ellenére, hogy a koronás fő iránti hűség szerves részét képezte a zsidó hagyománynak, a zsidó lapok, irányzattól függetlenül, a köztársaság ügye mellé álltak.
6 A zsidó lapok mögött álló szerkesztői elitcsoportok a Szentírást a kommunista ideológiába illesztették, sőt a marxizmust a zsidó hagyományból eredeztették.
7 Az Új Élet szerkesztői hűséget esküdtek a Vörös Hadseregnek, és egy soha nem létezett önzetlen, önfeláldozó, morális szempontból tökéletes hadseregként tekintettek rá.
8 Új Élet a Szovjetuniót a vallásszabadság védelmezőjeként és akárcsak korábban a fasiszta Olaszországot, a zsidók tökéletes hazájának láttatta, amely magyarországi antiszemita jelenségek ellenpéldáját szolgáltatta.
9 A háborút követően az új marxista narratíva által uralt zsidó sajtó is újrafogalmazta a nők szerepét a zsidó családban és a társadalomban egyaránt.
10 A holokausztot követően az etnikai alapú „közösségi reprodukció” került a diskurzus fókuszába, az eltűnt gyermeknemzedékek pótlására.
11 A zsidó közösségi oktatás-nevelés kulcskérdése a trauma utáni optimizmusra nevelés volt.
12 A domináns társadalmi narratívák között egy éles változás állt be, de az elemek, toposzok csak átkontextualizálódtak, – a megváltozott szintaxisban.

Absztrakt

Dolgozatom arra keresi a választ, hogy közvetlenül a második világháborút követően (1945-1948) az egyes zsidó irányzatok és mozgalmak mögött álló véleményformáló budapesti felekezeti s mozgalmi lapok miképp merítettek a zsidó hagyományból, az egyetemes és magyarországi zsidó múltból, amikor közösségeik újjáélesztéséhez, veszteségeik feldolgozásához kívántak megmaradt tagjaiknak bátorítást nyújtani. Elemzés tárgya továbbá, hogy a vizsgált felekezeti sajtótermékek, hogyan illesztettek be zsidó vallási rítusokat túlélési, újjászületési stratégiáikba. Az írás arra is keresi a választ, hogy a soá következtében lélekszámukban töredékére zsugorodott magyarországi zsidó csoportok egy új fokozatosan balra tolódó politikai környezetben milyen stratégiákat dolgoztak ki a többségi társadalommal, a kivándorlással, a szentföldi eseményekkel, a „neoantiszemitizmussal", a családdal, a női szerepekkel, az ifjúságneveléssel, az oktatással vagy a valláselhagyással kapcsolatban. Milyen módon hatott rájuk az új politikai diskurzus, illetve mennyiben változott meg közösségi múltjukhoz való viszonyuk? Mindezeken túlmenően érdeklődésem kiterjed arra is, hogy a megváltozott viszonyok között hogyan módosult az egyes irányzatok egymáshoz való viszonya? Tanulmányom diskurzuselemzés, ezért nem törekszem valamiféle objektív valóság rekonstruálására, leginkább a megértésre helyezem a hangsúlyt, különböző stratégiák megértésére.

A világháborús kataklizma után Magyarországon egy teljesen új berendezkedés jött létre. A bipoláris világrendszer felállásával egy új világpolitikai kontextus alakult ki, egyértelmű irányokkal, és a megszálló világhatalom speciális ideológia-politikai világképével. A Szovjetunió világértelmezési rendszere gyökeresen eltért a Magyarországon korábban létezőktől, amelyhez mindenkinek a társadalom különböző szintjein alkalmazkodnia kellett. Az új helyzet pedig a múlthoz képest alapvetően más boldogulási stratégiák kidolgozását várta el.

A holokauszt alapjaiban változtatta meg a maradék hazai zsidóság életfeltételeit. A vidéki – többnyire orthodox – zsidóság létszáma drasztikusan lecsökkent, a falvakban néhány fős zsidó szórványok jöttek létre. Felgyorsult a korábban is kimutatható városokba, leginkább Budapestre, vándorlás, amelynek a hátterében gazdasági, vallási, de sokszor párválasztási problémák játszottak szerepet. Mindezeken túlmenően az új népi demokratikus világban fokozatosan főáramba kerülő vallásellenesség sem kedvezett az orthodox életmódnak. Az 1945 utáni politikai, gazdasági, vallási folyamatok, miatt a kivándorlás mindegyik zsidó irányzat számára reális alternatívát kínált, amely

több tízezerrel tovább csökkentette a maradék zsidóság számát Magyarországon. A különböző zsidó szervezetek fokozatosan megszűntek, a cionista ernyőszervezet állami nyomásra 1949 elején önfeloszlatta magát – további csoportjaikat betiltották –, míg az orthodoxia és a neológia, szintén állami utasításra, 1950-ben a MIOK-ban (Magyar Izraeliták Országos Egyesülete) egyesült.

Munkám diskurzuselemzés és középosztálybeli zsidó mechanizmusok az elemzés tárgyai, ráadásul a lapok nem a magaskultúra termékei, hanem sokkal inkább a tömegkultúráé, így marad az *„új kultúrtörténet*". Az 20. század végén divatossá váló *új kultúrtörténet* jellemzői, hogy nem a különböző történelmi korszakok kiemelkedő alkotóira és alkotásaira koncentrál, hanem inkább az, hogy messzemenően nyitott a populáris kultúra felé, melyet egyébként sem tart leválaszthatónak a magaskultúráról. Az *új kultúrtörténet* mindig nagy figyelmet fordít a szövegek létrejöttének kontextusára, így a szöveghez való viszony az *új kultúrtörténet* egyik központi problémájává vált. Az *új kultúratörténettel* foglalkozó kutatók kitágítják a kultúra fogalmát is. Részének tekintik a vallásos rítust és gondolatvilágot, a politikai narratívák különböző alakjait is. Dolgozatom kvalitatív megközelítéssel íródott, hermeneutikai kérdésekre épül, jelentésréteget mutat be, értelmez, tesz hozzáférhetővé későbbi korok olvasói számára, és nem kvantitatív, statisztikai elemzés. A habilitációs dolgozat egy konkrét történelmi periódus változásait vizsgálja, de nem kronologikus történeti rekonstrukció, hanem társadalmi és kulturális problémákat jár körül.

Források

A sajtó eredetileg a zsidóságnál a modernitás, a modernné válás egyik eszköze, fórum a dolgok közös megtárgyalására. A polgári világban még volt a sajtónak egy ilyen funkciója, a kérdés, hogy mi maradt meg belőle a vészkorszak után, illetve hogyan alakult át? Alapoztak-e a szerkesztők a fórum voltára, akár irányított olvasói üzenetekkel, beszámolókkal? Változik a történetmesélés módja, változik a fogalmak használatának módja, de hogyan változik a sajtónak, mint fórumnak a szerepe?

Közvetlenül a háború után a számában töredékére zsugorodott magyarországi zsidóság körében a marxista-cionista Hasomer Hacairtől az orthodox Agudasz Jiszróelig a zsidó világ majd minden irányzata megjelent. Munkámban a minden zsidó lapjának szánt, de leginkább az új neológ vezetés által szerkesztett *Új Élet*, a vallásos cionista *Doar Mizrachi*, *Göula* és *Hecháluc hádáti,* az orthodox szervezet, az Aguda által kiadott *Darkenu, Achdut*, *Kolénu és Sabbaton,* a korábbi cionista központi lap, a Zsidó Szemle utódának tekinthető, a Magyar Cionista Szövetség által kiadott, *Zsidó Szemle problémáinkról*, *Jelenünk és Jövőnk* és Zsidó Út, baloldali cionista *Chaluc*, a Cionista Munkásegylet Értesítője, a *Dapim Lömadrich*, a *Hozer,* a Haderech és a Kol Haoved, a liberális Cherut, a jobboldali revizionista *Betár,* valamint vidéki helyi lap a kiskunhalasi Kol Améntu és a Szabad Ujpesti Zsidó Élet hasábjain keresztül elemzem a választott korszak zsidó sajtódiskurzusait, illetve használtam még a Radikális Párt lapját a Haladást, a Kisgazdapárthoz közelálló Magyar Nemzetet, a katolikus Actio Catholica lapját az Új Embert, a kommunista Szabad Népet is.

A kutatás eredményei

(1) A habilitációs dolgozat egy konkrét történelmi periódus változásait vizsgálja, társadalmi és kulturális problémákat jár körül. A soát túlélt zsidóság azzal szembesült, hogy a táborok és a gettók felszabadultak, az életükre törő ellenség megsemmisült, de az eszméik akár szervezett tettlegesség formájában is jelen voltak. Lengyelországhoz vagy Közép-Európa más országaihoz hasonlóan Magyarországon is előfordultak a visszatérő és javait visszaszerezni akaró zsidók és a helyiek közötti összetűzések, és gyakran a népbírósági perek kapcsán is a zsidók bosszújáról beszéltek. Elfordult, hogy árdrágítással vádoltak zsidókat, illetve a klasszikus vérvád sztereotípiái is, kicsit módosítva, előfordultak. A magyar politikai életet is élénken foglalkoztatta az újra fellángoló antiszemitizmus és a zsidókérdés általában, sokszor az egyes pártok mögött álló sajtótermékek egymás ellen használták fel az antiszemita megmozdulásokat. 1945 szeptemberében Parragi György, kisgazda politikus, a Magyar Nemzet főmunkatársa lapjában vezércikket szánt az antiszemitizmussal szembeni fellépésnek. Írásában, az általam is említett, Darvas József írásai és beszéde ellen tiltakozott, és ő nevezte talán elsőként a második világháborút követő antiszemita jelenségeket – kérdőjellel ugyan – újantiszemitizmusnak, amely később neontiszemitizmusként terjedt el zsidó és nemzsidó lapokban egyaránt. Parragi cikkéből mindössze annyi derül ki, hogy a Horthy- és a nyilaskorszak az antiszemitizmus időszaka, míg az újantiszemitizmus pedig az 1945 utáni időszakra esik. A zsidó és nemzsidó újságok cikkeikben – gyakran neoantiszemitizmusnak minősítették a holokausztot követő, főleg 1946-1947-es évekre jellemző, zsidó-ellenes írott, verbális és fizikai támadássorozatot. Azonban a jelenséget vizsgálva nem tapasztaltam lényegi eltérést 19-20. század fordulójára, vagy a holokauszt időszakára jellemző modern, faji alapú antiszemitizmus, illetve a soát közvetlenül követő évek eseményei és jelszavai között. A zsidó felekezeti és mozgalmi lapok – irányzattól függően – különböző terjedelemben és eltérő gyakorisággal, de rendszeresen tudósítottak az antiszemita megmozdulásokról. Az Új Élet antiszemitizmussal kapcsolatos retorikájában egyfajta dinamika figyelhető meg. 1946-ban a neológ elit még nemzetközi szervezetekhez is fordultak volna a zsidó érdekek védelmében, sőt egy nemzetek fölötti, a zsidók védelmét ellátó, intézmény létrehozását szorgalmazták, amely a fizikai védelmen túl, az anyagi kárpótlás esetleges bonyolítását is végezte volna. A MIOI lapja a holokausztot követő nemzetközi együttérzéssel, a magyarországi zsidó bosszú elmaradásával, a zsidók emberséges és visszafogott viselkedésével, illetve emelkedett és méltóságteljesen viselt gyászával állította szembe a magyar társadalom antiszemita megmozdulásait. 1946-ban még

követelte a kormánytól az antiszemitizmussal szembeni fellépést és elkövetőkkel szembeni megtorlást. A legmesszebbmenőkig lojális volt a fennálló rendszerhez, és az antiszemitákat az előző kurzus követőivel (reakciósokkal és fasisztákkal) azonosította. A népi demokráciától remélték a védelmet a zsidóellenes megmozdulásokkal szemben. A „kékcédulásnak" választások környékén már eltűntek az Új Életből az antiszemitizmussal kapcsolatos kormányt számonkérő írások. A zsidóellenes zavargásokat a Nagy Ferenc kormány antiszemitizmussal szemben „szándékosan passzív" politikájára fogták, sőt 1948 elejétől már a kapitalizmust, úgy általában, kapcsolták össze az antiszemitizmussal, illetve adaptálták a szovjet retorikát a zsidóság helyzetére és a holokausztra vonatkozóan. A baloldali cionsta lapok, már a korszak kezdetétől, az antiszemitizmus problémájára a megoldást a marxizmus fogalmi keretében képzelték el, materialista, ateista alapokon állva értékelték a zsidó szituációt és a probléma gyökerét az osztálytársadalmak létében látták. A marxista történelemeszemléletet interpretálva a modern antiszemitizmust elkerülhetetlen történelmi folyamatok eredményeként magyarázták. A jobboldali-revizionista és vallásos cionista lapok az antiszemitizmus kérdését egyetemes szintre emelték és összekötötték va ilág jobbá tételével, a gólesz felszámolásával. Az orthodox sajtó már a felvilágosodást követő időszakot is a világtörténelem legszörnyűbb korának tartotta, és visszavallásosodásra szólított fel. Ekkor fogalmazott meg és mostanában is gyakran felmerülő kérdés a holokauszt emlékművek problémája. Mely célok mentén építenénk emlékműveknek, és kik az elérendő célcsoportok. A cionisták lényegében teljesen feleslegesnek gondolták a látványos, grandiózus emlékművek építését, nem érezték fontosnak egy tartós építmény megalkotását a diaszpórában, másrészt szerintük a jövő szempontjából a zsidó szellem megőrzése és a mártírok emlékének fenntartása szolgálná a zsidó közösségi érdekeket. Ezzel ellentétes álláspontot jelent meg a Szabad Ujpesti Zsidó Élet című helyi lapban, úgy vélték, hogy az antiszemitizmus elleni harc egyik fontos eszköze az emlékmű, mert bűntudatot kelt és elrettent, ugyanakkor a zsidó közösségi érzés és összetartozás ügyét is szolgálja.

(2) A vészkorszakot megelőzően a magyarországi neológia – Közép-Európa más modern zsidó közösségéihez hasonlóan – a befogadó állam nemzetstratégiáját, nemzetvallását adaptálta. Tagadva a zsidó nemzet létezését, a korszakban mindvégig a magyar nemzethez tartozás és azzal való teljes azonosulás alkotta kollektív tudatuk lényegét. A modern magyar zsidó stratégiának szerves részét adta a magyar kormányzati törekvésekkel szembeni feltétlen lojalitás. Egészen a holokauszt időszakáig – tehát az antiszemitizmus főáramba kerülésének évtizedeiben is –

mindvégig hűségesek maradtak a meghatározó magyar nemzeti törekvésekhez. A holokausztot követően a neológ elit ragaszkodása a többségi nemzethez megtört. Valami teljesen újban bíztak, amely alapjaiban eltér a korábbiaktól. Annak ellenére, hogy újrafogalmazták kollektív tudatukat, nem tudtak tökéletesen eltérni a régitől sem. Írásaikban gyakran visszaköszön a régi, illetve persze folyamatosan hatottak rájuk a magyar belpolitika és a hidegháború aktuális eseményei is. A soát közvetlenül követő időszak neológ zsidó elit nemzetstratégiájának változását, illetve ennek trendjeit az Új Életen keresztül lehet legegyszerűbben bemutatni. Az Új Élet cikkíróinak többsége már lap első számaiban közölt cikkeiben szakítottak a korábbi felekezeti alapállással és a zsidóságot nép-nemzetként definiálták. E mögött a harmincas évek újragondolt etnikai (faji) diskurzusai és önmeghatározásai is meghúzódtak, amelyekről 1944 előtt a neológ és orthodox zsidó sajtó nem vett tudomást intézményi szinten. Az 1945-től az újjászerveződő zsidó lapok a cionista előképekre támaszkodva, azokhoz való viszonyukat újragondolva önmagukról is etnikai keretek között kezdtek el beszélni. A neológ Egyenlőségben, a szerkesztők fontos szerepet szántak az univerzalizmusnak, amelynek keretében a zsidó ünnepeket kiemelték a vallási – és semmiképpen sem nemzeti – partikularizmusból és egyetemes szintre helyezték őket. Az Új Élet 1946 decemberi hanukai vezércikkében átvette a két világháború közötti magyarországi cionista zsidó sajtóra – elsősorban a Zsidó Szemlére – jellemző kultúrcionista felfogást, és a hanukát nemzeti hőskultusz keretében magyarázta: a jelen zsidói az akkori hősök genealógia leszármazottai, akik lelkükben és vérükben hordozzák a makkabeusok hősiességét. Ezzel együtt szembe lehet állítani alternatívaként a fennmaradást és a beolvadást, a harcosokat és az „asszimiláltakat” a keserves múltat és a dicső jövőt, és persze végül utalni lehet a harcosok végső győzelmére. A magyarországi kongresszusi (neológ) zsidóság történelemszemlélete, kulturális emlékezete a 19. századtól a vészkorszakig lényegében változatlan volt, a modern, német zsidó tudományos mozgalom, a Wissenschaft des Judentums történeti kánonján alapult. A soá után a neológ zsidó szerkesztői stratégia – a cikkek döntő többségében – eltűnt a zsidó sajtóból. A helyét a korábban csak a cionistákra jellemző – zsidó exkluzív etnikai/népi történelemszemlélet vette át. A teljesen új mellett, mégis van az egésznek egy dinamikája. Magyarországon a vizsgált három év alatt sok minden történt, a koalíciós korszakot fokozatosan kommunista egyeduralom váltotta, a kontextus változásával a partikuláris etnicizimus a kommunista univerzalizmusban megvalósuló zsidó vallásosságba, illetve népiségbe ment át. 1948 végétől az ekkora már jelentősen balra tolódott lap a szovjet-kommunista álláspontot fogalmazta meg az asszimilációval kapcsolatban.

Az Új Élet szerkesztői szerint a polgári társadalomban az asszimiláció csak a kikeresztelkedéssel valósulhatott meg, szemben a népi demokráciákkal, ahol erre nincs szükség, mert az asszimiláció a szocialista társdalom keretein belül önfeladás nélkül megy végbe. Ebben a kérdésében vitába szálltak a cionistákkal azt állítva, hogy a szocialista asszimiláció nem várja el a népi öntudatról való lemondást.

(3) A soát megelőzően a neológ polgárság és a cionista mozgalom aktivistái a nyugati nagypolgárság mintáit követve alakították ki a Szentföldhöz saját viszonyulásukat. A neológ nagypolgárság számára a Szentföld annak a felvilágosult univerzális erkölcsi missziónak volt része, amely a modern állam fogalmi keretében az univerzális emberiség jobbá tételére való alkalmasságként értelmezte az elveszett bibliai „államiság" – a nyugati kultúrával azonosított – hagyatékát. A soá után a Szentföld iránti végidőkre vonatkoztatott misztikus vágyakozást konkrét kivándorlási igény váltotta fel. Ebben a teljesen megváltozott társadalmi és politikai kontextusban a Palesztinában történő események bemutatása során lényegében az összes zsidó sajtótermék a cionista diskurzust tette magáévá. A korábban önmagát kizárólag vallási alapon meghatározó, kifejezetten cionistaellenes alapon álló hivatalos fővárosi neológia – de még az orthodoxia is – átvette a cionista szóhasználatot és mint zsidó nemzeti otthonról beszélt Palesztináról. A baloldali cionista lapok ereci május elsejéről szóló tudósításaiban a marxista univerzalizmus keveredett a hagyományt racionalizáló és jelenben értelmező cionista zsidó messianizmussal. Egy bekezdésben jelent meg a modern május elseje és a vallásos eredetű zarándoklat, a munkásság felvonulása és az igazság hirdetése, a kvucák és kibucok, illetve a hódolat, csak nem az Örökkévalónak, hanem a munkának. Izrael állam kikiáltásának pillanatában pedig a korábbi üldözések áldozatainak nyújtott elégtételként értékelték a zsidó állam létrejöttét, és a jövőbe tekintve a múlttal való szimbolikus egyesülésről írtak. A vallásos cionista álláspont szerint a száműzetésben nincs lehetőség a zsidó vallás tökéletes megtartására, ezért egy mizrachistának mindig az a célja, hogy minden zsidót Erec Jiszraelbe vándoroltasson, ott vallásos életre neveljen, és így segítse elő a messiási kor eljövetelét. Úgy gondolták, hogy a zsidók visszatérése a Szentföldre a messiási idők kezdetét jelzi. Amellett, hogy a vallásos spirituális központ létrehozása volt az alapvető eszkatológikus elképzelésük, melyet sosem adtak fel, azért jelen volt az az átmeneti elképzelés, hogy a zsidók szörnyű helyzete miatt a felépítendő zsidó központ menedékül szolgáljon, akár hosszú távon is, mind a szekuláris, mind a vallásos zsidók számára, hogy újra lehessen éleszteni a zsidó élet minden oldalát a Tóra alapján. Álláspontjuk szerint a bevándorló szekuláris telepesek akár öntudatlanul is

hozzásegíthetnek a megváltás előmozdításához. A vallásos cionisták – következetesen – az azonnali kivándorlást szorgalmazták, az Új Élet viszont nem támogatta az azonnali kivándorlás gondolatát. Ám az 1946-os antiszemita hullám időszakában, miközben az állam védelmét követelték az erőszakos zsidóellenes atrocitásokkal szemben, alternatív megoldásként, a kivándorlás lehetőségét is felvetették.

(4) A soát megelőzően a zsidó különböző felekezeti, mozgalmi lapok az irányzatok mögött álló középosztálybeli elitek életvilágába, stratégiáiba engedett betekintést. A dualizmus időszakában is, de Horthy-korszakban is, a társadalmi és politikai diskurzusokban kiemelt helyet foglalt el a magyar középosztály kérdése, – illetve annak összetétele – ahová a zsidó gazdasági és szellemi elit kívánkozott. Míg a századfordulón a zsidó középrétegek integrálásán volt a hangsúly, addig a két világháború között a zsidók visszaszorítása, illetve kirekesztése lett a központi cél. A neológ elit önmeghatározásában mindig is szerepet játszott külső igényeknek való megfelelés vágya, csak az 1920-as, 1930-as években is a dualizmusra jellemző elvárosoknak való megfelelésnél maradtak és várták a „jobb idők" visszatértét. A holokausztot követően az új irányzati lapok mögött álló szerkesztői elitek az új politikai realitáshoz alkalmazkodtak, elkezdték használni az akkoriban divatossá vált, a társadalom átalakításával kapcsolatos, marxista gyökerű kifejezéseket, fogalmakat. Ennek az új diskurzusnak keretében támadták a háborút megelőző középosztály bázisú neológ zsidó eliteket. Üdvözölték a hitközségi választójogi reformot, amely szerint az általános választójog felváltotta a virilis rendszert, illetve az összeférhetetlenség szabályának megalkotásával megakadályozta a hitközségi keretek közötti pozícióhalmozást. A baloldali marxista-cionista Haderech már 1945 májusában három oldalas vezércikkben teljes elitcserét követelt a zsidó felekezeti vezetésben. Nem hittek a régi polgári vezetők népi fordulatában és csak a hatalmuk átmentésére tett kísérletként tekintettek rá. A soá tragédiájából kiindulva visszafelé tekintve cinkossággal vádolták a korábbi felekezeti elitcsoportokat. A szocializmus alapelveit kérték számon a polgári világ szereplőin. Az olyan fontos társadalmi kérdésekben és vitákban, amelyeknek a pozitív vagy negatív kimenetele az egész magyarországi zsidóság sorsát érintette volna, az országos zsidó szervezetek nem kívántak bevonódni. A szétszóratás tapasztalata volt, hogy a többségi társadalom harcain a zsidó közösség rajtaveszthet. Ez az elv egy új politikai berendezkedésben is megjelent az 1940-es évek végén. Ez a viszonyulás nem meghasonlás vagy a hatalom közelségének a keresése, hanem a zsidó közösség fönnmaradására irányuló törekvés, volt egy kiszolgáltatott kisebbségi helyzetben. A zsidó irányzatok elkötelezettségét az új –

koalíciós pártok által képviselt – politikai-társadalmi berendezkedéshez, a népi demokráciához, több oldalról is meg lehet közelíteni. Az első megközelítés a zsidó hagyományból ered, mely szerint a száműzetésben az állami főhatalom aktuális birtokosának mindig kijár a feltétlen hűség. A talmudi premodern „Dina demalhuta dina" (az állam törvénye mindaddig törvény, amíg az nem irányul a zsidó vallásgyakorlás ellen). A másik a holokausztot követő – irányzattól független – zsidó realitásból indulhat ki. A koalíciós pártok, különösen a munkáspártok, az alapvetően antiszemita Horthy-korszak antitéziseként határozták meg önmagukat, és így a zsidók számára vonzó alternatívát, lehetséges biztonságos jelent és jövőt jelentettek.

(5) Miután a köztársaság kikiáltása mögött összkoalíciós, a katolikus felsőpapságot kivéve, szinte össztársadalmi összefogás állt a zsidó irányzatok „köztársaságpártisága" felől nem lehetett kétség. Az Új Élet vezércikkében, a köztársaságról szóló 1946. évi I. törvény hatálybalépését követően, történeti ívet felvázolva a köztársaságok különböző változatairól értekezett. Elemzésében szembeállította a „reakciós" (például a harmadik francia köztársaság, vagy az akkori portugál) és a „haladó" (mint a magyar) köztársaságokat. A zsidóság és (népi) demokrácia lehetséges azonosításáról értekezett az Új Élet 1947 áprilisában. Az már korábban is előfordult, hogy egy történelmi változás katalizátoraként vagy még inkább a szinonimájaként gondoltak a zsidóságra. A 19. század végén, a 20. század elején, az egyházpolitikai törvények időszakában a politikai katolicizmus lapjaiban, a Pesti Kurirban és a Magyar Államban a zsidóságot a modernitással azonosították, illetve a modern jelenségek hordozójaként a veszélyforrásként és ellenségként tekintettek a zsidóságra. Az ideológiai alapú azonosítás minden formája ellen fogalmazott meg kritikát az Új Élet cikkírója. Szerinte zsidó közösségeknek – társadalomban elfoglalt helyüktől függően – sokféle politikai, gazdasági érdekeik lehetnek Európa szerte, így egy politikai berendezkedéssel sem lehet csoportjaikat meghatározni.

(6) Az már korábban is előfordult, hogy az aktuális véleményformáló zsidó elit integrációs stratégia vagy közösségi apologetika keretében modern ideológiákat a zsidó hagyományhoz igazítottak vagy egyenesen abból eredeztettek. A marxizmus zsidó hagyományból eredeztetése, vagy annak való megfeleltetése az ideológia kifejezetten vallásellenes jelleg miatt viszont külön vizsgálatot érdemlő jelenség. A Hahn István A próféták forradalma című, eredetileg, 1948-ban megjelent apologetikus írása a Szentírás kommunista ideológiába illesztésének tekinthető. A 20. század első felének neológ integrációs stratégiájára jellemző volt a zsidó hagyomány univerzalista

kulturmisszióba illesztése. Akkor a világszabadság úttörői, polgárosult emberiség tanítómesterei voltak a zsidó bölcsek, az új kurzusban például a Talmud egyik legfontosabb hőse, Hillel, állapította meg az emberi jogok igazságát. A mérsékelt, pluralista cionista Hanoár Hacioni lapja a Chérut a zsidó istenkirályságot illesztette bele a szocialista univerzalista rendszerbe. A hagyományt racionalizálva két teokráciát különböztetett meg: felülről és alulról építkező, arisztokratikus és demokratikus teokráciát. Az első a próféták a másik a nép körében jelentkezett. A lap szerzője ez utóbbit kifejezetten forradalmi megmozdulásnak tartotta. A kereszténységet kezdeti idők egész világra kiterjedő, így a világtörténelmet befolyásoló, alulról jövő zsidó forradalmaként mutatta be, a hászidizmiust pedig a modernkor népi forradalmi zsidó mozgalmának. Történeti áttekintésében a cionista lap Sámuel prófétától eredeztette a zsidó teokráciát, amely népi, és a társadalmi igazságosságot képviseli az elit elnyomó törekvéseivel szemben. Vallásos cionista Mizráchi munkástagozatának a Hápoél Hamizrachi lapja a Hechálic Hádáti is Tórából vezette le a zsidók fizikai munkaszeretetét és szintén a prófétáktól eredeztette a zsidó hagyomány szociális jellegét, és a próféták világa tökéletes szocializmusának restaurálását tűzték ki célul. Az orthodox Korein Dezső is a Szentírásból vezette le a zsidók ősi elkötelezettségét népi demokrácia alapértékei iránt. A vallásszabadság iránt, az internacionalizmus iránt, illetve a fizikai munka tisztelete és a munkásmozgalom iránt. Az orthodox Aguda lapja a Darkénu az európai demokráciák eredőjének tekintette ókori görög kultúrával versenyeztette, illetve lényegében feleltette meg a zsidó vallásos közösségi emlékezet két legfontosabb szent művét: a Tórát és a Talmudot. Mindkettőt az emberi jogok és a demokrácia alapdokumentumaként mutatta be, ezzel magyarázva a zsidók örök elkötelezettségét a demokráciához. A zsidó lapok, a hagyomány mellett, az állandó üldözöttségre alapozott zsidó múltat, a zsidó mártirológiát felhasználva megalkották a többi elnyomottal együttérző örök szocialista zsidó prototípusát, aki képes kilépni a partikularitásból az univerzálisba, aki sorsánál fogva érzi, amit más nem érezhet. A marxizmus ideológiája, – ahogy a Tajlung időszakában a Sulhan Aruh – mint igazodási pont folyamatosan jelen volt a zsidó irányzatok diskurzusaiban, vagy a marxizmus alapján álltak vagy nem, de mindenképpen valahogy viszonyulni kellett hozza. Richtmann Mózes – aki írásaiban ügyesen és visszafogottan tartotta a távolságot a marxizmustól – 1848 áprilisában a Zsidó Szemle Problémáinkról című cionista lapban különböző zsidó irányzatok (a marxista nemcionistáktól a vallásos cionistákig) lehetséges hitközségi keretek közti jövőjét elemezte, a marxizmus viszonyítási rendszerében. Az Új Élet 1948-ban már szakított a korábban a zsidó felekezeti és

mozgalmi elitre jellemző – fentebb már említett – pártpolitikai inaktivitással és lényegében a munkáspártok (kommunisták, szocdemek) melletti kampányoltak. Ennek az aktivitásnak volt a része Sós Endre cikke az Új Életben, amelyben a Sós a maradék zsidóság megmentését a nemzetközi (nyugati) munkásmozgalomnak és a Szovjetuniónak tulajdonította.

(7) Az Új Élet szerkesztői észlelhették a geopolitikai-nagyhatalmi realitást, amikor hűséget esküdtek a Vörös Hadseregnek, de mindezekkel együtt a zsidók jelentős részének hálája lehetett valódi és őszinte a Szovjetunió felé. Az Új Élet adaptálta a baloldali lapok Sztálin, illetve a Szovjetunió hős tábornokainak a kultuszát. 1947-ben több hullámban érkeztek haza munkaszolgálatos hadifoglyok. A visszatérésüket a magyar sajtó Rákosi és Sztálin külön megegyezésének következményének tulajdonították. Az Új Élet interjúkat készített hazatérő zsidó munkaszolgálatosokkal, akik mind a Vörös Hadseregben uralkodó idilli állapotokról számoltak be, és hálásak voltak a megmenekülésükért.

(8) Ugyan a kontextus más volt, de a zsidó lapszerkesztők hasonló rajongással fordultak a Szovjetunió felé – ráadásul gyakran ugyanazok a szerzők, – mint korábban a fasiszta Olaszország és Mussolini felé. Az Új Élet a Szovjetuniót a vallásszabadság védelmezőjeként és akárcsak korábban a fentemlített fasiszta Olaszországot, a zsidók tökéletes hazájának láttatta, amely magyarországi antiszemita jelenségek ellenpéldáját szolgáltatta. Egy lapszámban írtak a kunmadarasi pogromról és a követendő szovjet példáról. A korábbi időszakokhoz hasonlóan zsidók most is kerültek a nemzetközi hatalmi felállás különböző oldalaira. A hidegháború annyiban leegyszerűsítette a helyzetet, hogy csak két szembenálló hatalmi központ létezett. A bipoláris rendszer új sajátosságaira és a nemzetközi munkásmozgalom új kihívásaira reflektált a baloldali cionista lapok. Az egyes országokon belüli osztályharcok kora lejárt, az elnyomók és elnyomottak harca végleg kilépett a nemzetközi térbe. A „két tábor” elmélet alapján, a két szembenálló társadalomelmélet összeegyeztethetetlenségéről (antagonizmusáról) írtak.

(9) A második világháború után Magyarországon a kommunista befolyás erősödésével egyre inkább a Szovjetunió által képviselt szocialista nőideál lett meghatározó, mely a nyugati, fogyasztói kultúrán alapuló, „ultrafeminin” „polgári” nőtípus antitézise volt. A szocialista nő erős fizikumú, a férfihoz hasonló külsejű, a munka terén is bírja a versenyt, és neki is a legfontosabb feladata a szocializmus építése. A nőideál esetében is egyszerre van jelen a főáramban lévő, a

hivatalos és a korábbi, mely nem tűnt el a társadalom kollektív tudatából. Tehát együtt létezett a baloldali pártok, és a kormány által hirdetett női modell, illetve egy nem hivatalos, amely keveréke volt a korábbi rendszer és a beszivárgó nyugati trendek ízlésének. A háborút követően az új marxista diskurzus által uralt zsidó sajtó is újrafogalmazta a nők szerepét a zsidó családban és a társadalomban egyaránt. A korábbi kurzusra jellemző, a családi élet működése fölött őrködő, a nőegyletekben aktív polgári nőideál helyébe a fent említett szocialista, dolgozó zsidó nő eszménye lépett, olyan nőé, aki kiveszi a részét a produktív, termelőmunkából, politikailag képzett, aktív, elkötelezett és akárcsak nemzsidó társaik a szocialista társadalom bázisának tekinthető. A kommunista ideális nő a férjétől független – akár egzisztenciálisan is és magánéletben is – a családi munka rabságától szabadult, független individuum. A soá előtti és azt követő zsidó lapokban (neológ, cionista) is gyakran előfordult, hogy a Szentírást vagy a rabbinikus hagyományt feleltették meg az éppen aktuális főáramban lévő ideológiának. Katona József nőkkel kapcsolatos cikkei azért érdekesek, mert egyszerre vannak jelen az írásaiban az új eszmék és a 20. század elejének polgári eszmeisége. Ha ritkán is, de előfordultak atipikus, modernitáskritikus cikkek is. A vallásoscionista lapok is általában a hagyomány és az új idők, új elvárások összeegyeztetésére törekedtek. A fővárosi központtól távol, egy vidéki lapban, a vallásoscionista Mizrachi kiskunhalasi Kol Ámény című lapjában viszont szembementek a főárammal és a női szerepekkel kapcsolatos változásokat a zsidó közösségre veszélyes folyamatnak fogták fel. A lánynevelés, tehát a 20. század elején is foglalkoztatta a zsidó sajtót, de a polgári világ keretein belül. A cionista sajtó sem kérdőjelezte meg az anya elsődleges szerepét a gyerek nevelésében, és nem akarta átrendezni a polgári család működési elveit. Az eltérés a hangsúlyokon volt, hogy mire kell tanítania az anyának a gyerekét: akkultúrációra vagy zsidó nemzeti egyediségre. A soá után, ahogy változott a nőideál és a családi munkamegosztást is új modellek szerint kívánta a főáramban lévő baloldali gondolkodók rendezni, úgy változtak a lánynevelés főbb szempontjai, illetve céljai, amelyek, mint mindig ezúttal is keveredtek a régiekkel. Ezek a változások a zsidó sajtóban – ebben a tekintetben a neológ lánynevelléssel kapcsolatos cikkei az érdekesek – jól nyomon követhetők.

(10) A felekezeti és mozgalmi elitcsoportok a soá előtt is a családot tartották a zsidó közösség lét megmaradása szempontjából a legfontosabb társadalmi egységének. A holokausztot követően zsidó lapokat – a szörnyű veszteségek következményeként – nem elsősorban a szocializáció vagy a kollektív integráció valamely formája foglalkoztatta, hanem a közösségi reprodukció, és nem kulturális, illetve felekezeti, sokkal inkább etnikai alapon. Katona József rabbi publicisztikájában

megjelenő toposz a gyermekekről, mint a jövő letéteményeseiről és védendő csoportról általános gondolat volt a két világháború közötti felekezeti publicisztikákban vallási hovatartozástól függetlenül. Zsidó viszonylatban a neológ és az orthodox sajtó is foglalkozott a gyerekek ügyével: amíg a neológia a zsidó közösségnek törekedett megmenteni a polgárosuló és világiasodó családok gyermekeit, addig az orthodoxia a Tóra továbbvívőit látta a gyermekekben. Az orthodox sajtó különleges érdeklődéssel fordult a szegénységben elő gyermekek felé, akik által a jövő „tóraifjúságát" kívánták megmenteni. Az Új Élet több cikkben párválasztási problémákkal kapcsolatos női olvasói leveleket értelmezett a zsidó kollektív népi reprodukció gondolati keretében. Holokausztot túlélt, férjeiket, gyerekeiket, vőlegényeiket vesztett, szörnyű traumákat átélt nőket jelenített meg a lap, akik keresték az újrakezdés lehetőségét, és párt és sorstársat keresnek. A neológ PIH tanfelügyelője az Új Életben cionista alapon támadta a húszas, harmincas évek felekezeti alapokon álló neológ zsidó oktatási stratégiáját: asszimilációval, illetve a zsidó szellem elárulásával vádolta őket. Az újpesti zsidó lapban a helyi zsidó iskola tanára a tanév kezdetén az öntudatos „zsidóember" kinevelésének folyamatában három pillérre helyezte az iskola oktatási programját: a világi ismeretekre, a vallás tanításaira, de legfőképpen a zsidó népi kultúrára. Ez utóbbit az unikalitásra és kontinuitásra alapozott kulturális emlékezet jelentette. Az orthodox Aguda lapja a Kolénu szintén a zsidó oktatásban látta a zsidó megmaradás kulcsát. Az orthodoxia számára a holokauszt következményeként létrejött vidéki szórványok jövője lett fontos kérdés, illetve ebben az esetben, hogy lehet megoldást találni a falvakban maradt néhány zsidó gyerek közösségi oktatására-nevelésére? A Kolénu szerint fel kell számolni a szórványokat, és nagyvárosi, leginkább fővárosi, oktatási központokat kell létrehozni, és a gyerekek lakhatási és oktatási költségeiből a budapesti – és kevés gyerekkel rendelkező – zsidóságnak kell főként kivennie a részét. Az Új Élet 1946 februárjában tudósított a Pesti Izraelita Hitközség elöljárósági üléséről, amelynek központi a témája a magyarországi zsidóság elkeserítő demográfiai helyzete. Az elöljáróság „a születések száma szociáliskérdés" és a gyerekvállalás ösztönzésére propagandakampány indításáról döntöttek, amelynek keretében „anyagi és természetbeni" juttatást ígérnének többgyerekes zsidó családoknak, illetve ugyancsak anyagi és természetbeni támogatásban részesítenének rászoruló terhes anyákat. A támogatást azonban felekezeti feltételekhez kötötték.

(11) A zsidó lapok a fakultatív hitoktatásról szóló vitáról alig vagy egyáltalán nem tudósítottak. Richtmann Mózes, a Rabbiképző cionista oktatója az MCSZ Zsidó Szemle Problémáinkról című

kiadványában 1947 áprilisában megjelent cikke alapján érthető, hogy nem véletlenül maradt ki a zsidó sajtó a vitából. Ricthmann szerint a zsidó felekezeti elit ebben az ügyben csapdahelyzetben volt. A zsidóságnak, mint vallási közösségnek alapesetben ki kellene állnia a kötelező hitoktatás mellett, viszont akkor az a vád érné a zsidó vezetőket, hogy a „reakciós" katolikus egyházzal tart, amely a baloldalai pártok szerint politikai okból ellenzi a reformot. Viszont, ha ez így történne akkor „jönnének a támadások a szokásos zsidó destrukcióról, az erkölcs szándékos rombolásáról és a zsidók vallásellenességéről." Richtmann úgy vélte, hogy a zsidóság számára az állam által kikényszeített hittan sokkal kevésbé fontos, ezért minden tekintetben az a legjobb döntés, ha a zsidók egyszerűen kimaradnak a vitából. A zsidó felekezeti és mozgalmi lapok zsidó nevelés legfontosabb feladatának a zsidó ifjúság pozitív gondolkodásra nevelését tartotta. Új Élet szerzői gyakran fogalmazták meg hogy a zsidó ifjúságot letargikus lelkiállapotából leginkább egy hozzájuk korban közálló zsidó, nemzeti hős kultuszának ápolásával lehetne kimozdítani. A zsidó ifjúság önképének megalkotásában fontos szerep jutott az alulról jövő, ideológiailag megfelelően képzett új zsidó szellemi elitnek. A cionista lapokra általában is az optimista jövőkép volt jellemző, de közülük a jobboldali revizionista cionista Betár, a kifejezetten pozitív, ellenálló, harcos zsidóvá válásban látta a jövő ifjúságnevelésének lényegét. Egy olyan zsidó fiatal eszményét hirdette, aki képes megvédeni önmagát egy esetleges újabb zsidó ellenes támadásokkal szemben. Az Új Élet publicistái több cikkben lényegében átvéve a zsidóellenes sztereotípiákat, borochowi alapon a zsidó társadalom egészségtelen, egyoldalú felépítésében látta az antiszemitizmus legfőbb okát. Szerintük nem volt elég kétkezi munkás vagy paraszt, sőt korábbi egészségtelen rétegződés biológiailag is nyomorékká tette a zsidókat. Ezért üdvözlték az oktatási reformot, az új nyolcosztályos általános iskola létrehozását, melytől a baloldali cionista, borohowista felfogásnak megfelelően a zsidó ifjúság produktivizálását várta. Az Új Élet a jövő zsidó oktatása következő kulcskérdésének, a zsidó társadalom átrétegzésével lényegében együtt, a Palesztina-kompatibilissé válást tartották, ezért zsidó szakiskolák alapítását szorgalmazták. A vallásos cionista Mizrachi felfogásával szemben – amely szerint a jesívarendszer elavult – a magyarországi orthodox Agudasz Jiszróel lapja, a Darkenu szerint a Tórahű vallásos nevelés intézménye csak a jesíva lehet. A hagyományos közép-európai orthodoxiának egyre nehezebb volt felvennie a versenyt a modern külvilággal. A holokausztot követően a vidéki jesívák eltűnésével, az orthodox életmód fokozatos ellehetetlenülésével, illetve a vallásos cionista kihívással szemben kellett megvédeniük a jesíva intézményét.

(12) A források alapján azt kell mondanom, hogy a kontextus változása és a holokauszt hatása miatt régi és az új narratívák között valóban volt egy éles váltás. Azonban a régi nem tűnt el és nem is keveredtek egymással, sokkal inkább az új rárakódott a régire, és ahogy a bevezetésben írtam: az elemek, a toposzok átkontextualizálódtak, a szintaxis változott, viszont amiből építkezett, az alap az nem.

Tanulságok:

A publicisták a soá után sem tudták függetleníteni magukat az általános közbeszédtől és azoktól a toposzoktól, amelyek korukat, illetve korábbi szocializációjukat meghatározták. A jelentés adás a cselekvések és szavak mögötti tartalmak szocializációban örökölt dolgok. Schütz értelemben készen kapjuk őket és a kölcsönös cselekvést és megértést teszik könnyebbé számunkra. Az egyén csak töredékes mennyiségben hoz létre mögöttes jelentéseket. Számára az teszi érthetővé, hogy az új domináns társadalmi diskurzus új fogalmai adott beszédszituációban a régi tartalmak mentén nyernek értelmet. Jelen vannak az újabb jelentések is, a folyamatos törekvés is a jelentések elsajátítására, amelyre Geertz is reflektál, de a mindennapi használatban a korábbi tartalmak felszínre kerülése a meghatározó. Ha tehát a Z. Karvalics László által Magyarországon talán egyedül használt „információs ökoszisztéma" fogalmi keretében, illetve leginkább annak alkotóelemei felől vizsgáljuk a korszak zsidó felekezeti és mozgalmi lapjait, akkor a szüntelen változást és átalakulást tapasztalhatunk. Forrásunk persze csak „aktorokról" lehetnek, „akik az információáramra hivatásszerűen gyakorolnak hatást vagy kerülnek vele kapcsolatba," jelen esetünkben a lapok cikkírói, szerkesztői és a mögöttük álló felekezeti, illetve mozgalmi elitcsoportokról. A lapokba írok között vannak olyanok, akik korábbi évtizedekben is meghatározó szereplői voltak a zsidó közéletnek, és persze vannak az elitekhez frissen csatlakozott újak is. A változás másik tényezője a folyamatos – különösen a zsidó középosztályra jellemző – kivándorlás. Az előző héten még cikket ír, a következő héten már nincs az országban. Z. Karvalics rendszerében „az információs ökoszisztémában áramló tartalmak kapcsolják össze az aktorokat az artefaktumokkal, azonos csatornákon nagyon sokféle információ közlekedhet, nagyon sok fajta funkcióval." (olvasókkal), korszakunkban a tartalmat pedig az egyirányba haladó politikai, társadalmi, gazdasági környezet is befolyásolja. Az artefaktumokról nem lehet forrásunk, de a kivándorlási trendek alapján velük összefüggésben is következtethetünk az információs ökoszisztéma állandó változására.

1944 előtti és 1945 utáni sajtó gyökeresen eltért, éles cezúrát a soá jelentett. A kontextus változott meg. A használt dolgok elmondásának módja, a közösségi percepciók létrehozatala viszont a régi elemeket is tovább sodort. Ezek közül szembe ötlően kiemelkedik a szimbolikus politika használata: a közössége helyzetének értékelése egyfelől a szétszóratás kiszolgáltatottsága, a mindenkori hatlommal való konfrontáció elkerülése mentén, másfelől az aktuális események szentírási, vallási történetekben való lehorgonyzása, jelentésadás olyan jelenségek vonatkozásában is, amelyek nem tartoznak össze.

A szerzőnek a témában megjelent publikációi:

Zima András:
2014 „Zsidóságért és a zsidó gyerekekért.” Zsidó nemzeti családmodell a budapesti cionista sajtóban a 20. század első felében. In. Barna Gábor – Gyöngyössy Orsolya – Kiss Endre (szerk.): *A család egykor és ma.* SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológia Tanszék – OR-ZSE Kaufmann Dávid Zsidó Kultúratudományi Kutatócsoport. Szeged – Budapest. 238–246.

Zima András:
2019 Zsidó közösségi és újjáépítési stratégiák a budapesti felekezeti és mozgalmi sajtóban. 1945-1948 között. In: Fazekas Csaba (szerk.): *Tanulmányok a magyarországi zsidóság történetéből.* Milton Friedman Egyetem, Budapest. 192–203.

Zima András:
2019 „Mit követel tőlünk a jelen?” *Modern zsidó integrációs stratégiák a 19–20. század fordulóján.* In: Dénes Iván Zoltán (szerk.): *Magyar-zsidó identitásminták*. Ráció Kiadó, Budapest. 109–123.

Zima András:
2019 Keressük az utat: Újjáépítés, ifjúságnevelés, zsidó jövőképek a vészkorszak utáni zsidó sajtóban In: Barna Gábor – Kiss, Endre (szerk.): *A család egykor és ma 5.* MTA – SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport – Szegedi Tudományegyetem BTK, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged. 160–168.

Zima András:
2020 Zsidó irányzatok megváltozott kollektív tudata a sor után a sajtó tükrében. In: Dénes Iván Zoltán (szerk.): Magyar–zsidó identitásminták II. Egyéni és kollektív önmeghatározások. Ráció Kiadó, Budapest. 295–311.

Zima András:
2022 Neológ dinasztia-nosztalgia a Horthy-korszakban. *Szombat* 36. 18–21.

Zima András:
2023 „Izrael szirtje" A Szentföld mnemotechnikai helyeinek politikai átértelmeződése a vészkorszak után a budapesti neológ, orthodox és cionista sajtóban. *Hurbán* 2023/1 248–273

Társszerzőségben:

Glässer Norbert – ZimaAndrás:
2009a Változatlanság a változásban. A két világháború közötti budapesti zsidó csoportok önképe a megváltozott kárpátmedencei határok függvényében. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 2009/1-4. 35–62.

Gleszer Norbert – Zima András:
2009 Ráció és vallás: Hagyományracionalizálás és tradicionalitásra való törekvés a 20. század első felének magyar nyelvű budapesti zsidó hetilapjaiban. *Korunk* (Kolozzsvár). 89–96.

Glässer Norbert – Zima András:
2015 The emperor-king's Hungarian Maccabees: The components of Hungarian Jewish First World War propaganda. In: Z., Karvalics László (szerk.) I*nformation History of the First World War.* L'Harmattan Kiadó, Budapest. 149–168.

Glässer Norbert – Zima András:
2015 Magyar Makkabeusok a császár-király seregében – A dinasztia és nemzet iránti hűség összeegyeztetése. In: Glässerné Nagyillés Anikó – Glässer Norbert (szerk.): *Mózes kőtáblái a*

hármashalmon. Zsidó hagyomány és szimbolikus politika határán. SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged. 79–100.

A szerzőnek a habilitációs témában előadott konferencia-előadásai

Zima András:
2015 *Cionizmus mint közép-európai nemzeti mozgalom: Hatalmi átrendeződések, változó struktúrák, új válaszok*. (Lojalitások és nemzeti önértelmezések a közép-európai zsidó közösségekben a 19. század végén és a 20. század első felében. MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport és az SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális Antropológia Tanszék szervezésében. Szeged. 2015. november 10.)

Zima András:
2017. *„Keressük az utat." Újjáépítés, ifjúságnevelés zsidó jövőképek a vészkorszak utáni zsidó sajtóban.* (SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének – MTA – SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport – Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem Kaufmann Dávid Zsidó Kultúrakutató Csoportja szervezésében. Szeged. 2017. március 29-30.)

Zima András:
2019a *Zsidó csoportok lojalitáshierarchiáinak változása 1945 után.* Zsidó lojalitáshierarchiák dinamikája a modernkori Közép-Európában. (Az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem Történelmi Tanszék, az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet és a SZAB Néprajzi Munkabizottsága szervezésében. Szeged. 2019. november 6–7.

Zima András:
2019b *Zsidó irányzatok megváltozott kollektív tudata a sor után a sajtó tükrében.* Zsidó önképek. (Az OR–ZSE Marczali Henrik kutatócsoport konferenciája a Magyar Tudomány Ünnepén. Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem, Budapest. 2019. november 18.)

Társelőadóként

Glässer, Norbert – Zima, András:
Languages that Build on Each Other? The Relationship between Religious and Modern Political Symbolism in the Hungarian Jewish Press 1882–1944. Religion, State and Nationality in Modern Jewish Intellectual History and Herzl's Political Thought. (Országos Rabbiképzö - Zsidó Egyetem Jewish Theological Seminary – University of Jewish Studies. June 3 2024.)

Glässer, Norbert – Zima, András:
Morality and Mobilization in the Hungarian Jewish Wartime Propaganda Discourses (1914–1944). War and Morality: Philosophical and Historical Perspectives (Háború és erkölcs: filozófiai és történelmi perspektívák). (OR-ZSE és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Molnár Tamás Kutatóintézete (MTKI) által közös konferenciája. 2025. 06. 11–12.)

Konferenciaszervezés a habilitációs témában

2014 *„A királyhűség jól bevált útján…" Rendi és nemzeti kötődések szimbolikus. változásai 1867 és 1918 között* (MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport – SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális, Antropológiai Tanszék, Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, fővédnök: Habsburg György, Szeged, 2014. november 4–5.)

http://mta.hu/data/cikk/13/52/67/cikk_135267/programfuzet.pdf

2015 *Lojalitások és nemzeti önértelmezések a közép-európai zsidó közösségekben a 19. század végén és a 20. század első felében* (MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális, Antropológiai Tanszék, Szeged, 2015. november 10.) http://www.etnologiaszeged.hu/index.php/hu/hallgatoknak/178-lojalit%C3%A1sok

2016a „Franz Joseph málkénu": Ferenc József a felekezetközi béke, a művészet és a tudomány pártfogója. (Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális, Antropológiai Tanszék, fővédnök: Habsburg György, Budapest, 2016. október 27.)

https://mazsihisz.hu/hirek-a-zsido-vilagbol/mazsihisz-hirek/franz-joseph-malkenu-ferenc-jozsef-a-felekezetkozi-beke-a-muveszet-es-a-tudomany-partfogoja

2016c „Fogadd a koronát…”. Ünnep és válság, hagyományok és reformkoncepciók, múltpercepciók és jövőképek Magyarország utolsó koronázási szertartása körül. (SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, SZTE Magyar Jogtörténeti Tanszéke és Európai Jogtörténeti Tanszéke, MTA SZAB Jogi Szakbizottsága, Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Solymossy Sándor Egyesület, fővédnök: Habsburg György, Szeged, 2016. november 23–24.)

https://mta.hu/esemenynaptar/2016-11-23-fogadd-a-koronat-97

2019 *Zsidó lojalitáshierarchiák dinamikája a modernkori Közép-Európában.* (Az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem Történelmi Tanszék, az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet és a SZAB Néprajzi Munkabizottsága szervezésében. Szeged. 2019. november 6–7.)

https://mta.hu/data/esemenyek/2019/20191106-07%20Zsido%20lojalitas.pdf